

Анатолій Філінюк
(Кам'янець-Подільський)

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ, ЯКИЙ БУВ ВЗІРЦЕМ ЗНАНЬ ТА ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ

У статті розкрито авторський ракурс характеристики професійних та особистих якостей колишнього завідувача кафедри всесвітньої (загальної) історії нашого вишу М.Г. Кукурудзяка. Проаналізовано його активну й плідну викладацьку діяльність, взаємини завкафедри з автором статті у різних хронологічних періодах спільної науково-педагогічної праці.

Ключові слова: М.Г. Кукурудзяк, кафедра загальної історії, викладач, лекція, ділові стосунки, поради.

Про колишнього завідувача кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, доктора історичних наук, професора Миколу Григоровича Кукурудзяка можна згадувати з приємністю довго і багато. Для мене його особистість і вся науково-педагогічна та громадська діяльність завжди була винятково важливим життєвим і професійним орієнтиром.

По-перше, він зробив себе сам, без будь-якої сторонньої допомоги. Будучи вихідцем з багатодітної селянської родини із маленького подільського села на Кам'янецьчині, він зумів завдяки наполегливості, працьовитості і цілеспрямованості піднятися на вершину професорсько-викладацького корпусу навчального закладу вищої освіти та української історичної науки.

По-друге, М. Кукурудзяк, переживши надзвичайно важкі роки гітлерівської окупації та повоєнні часи і на власному досвіді відчувши несправедливість з боку органів партійно-радянської влади, залишався до останнього подиху борцем за соціальну справедливість. Звісно, Микола Григорович був людиною свого часу. Скажімо, в середині 1980-х рр. він щиро й всім серцем і душею повірив у можливість перебудови, зміни на краще устрою, який вибудували більшовики (комуністи). До останніх днів свого життя та діяльності був патріотом соціалістичного суспільства, при всій патріотичності і любові до України та рідного краю, не сприймав ринкових відносин й болісно реагував на негаразди перших років утвердження Української державної незалежності. Часто годинами дискутував з колегами навколо складних питань про владу, суспільні процеси, соціальні орієнтири тощо.

По-третє, будучи кандидатом історичних наук, старшим викладачем, доцентом, доктором історичних наук, професо-

ром, завідувачем кафедри загальної (всесвітньої) історії навчального закладу, він демонстрував особистим прикладом постійне прагнення до самовдосконалення (відтак став блискучим лектором й авторитетним вченим), високу інтелігентність, вболівання за справу, чесність, принциповість і порядність. Ніколи і ні за яких обставин не перекладав на когось своїх обов'язків, завдань і відповідальності.

По-четверте, професор дуже цінував працьовитість, організованість і відповідальність, особливо те, що студенти досягали самостійно, власними зусиллями. З висоти сьогодення цього часу можна з упевненістю сказати, що більш прихильним М. Кукурудзяк був до старших за віком студентів, виявляв розуміння їх академічних труднощів. Не сприймав вискочок, проявів явних хитрощів і підлабузництва.

По-п'яте, попри зовнішню суворість, деяку неприступність, і навіть запальність, в характері Миколи Григоровича приховувалися кращі людські риси, такі як: чесність, порядність, принциповість, доброта, відданість справі, велика любов до професії, студентів, своєї сім'ї та родини.

Загалом, у моїх взаєминах із професором М. Кукурудзяком можна виділити кілька періодів. Першим із них, який закарбувався в пам'яті, були часи нашого студентського життя. Так склалось, що Микола Григорович перейшов з академічного інституту на науково-педагогічну роботу в інститут одночасно з моїм вступом на перший курс. Як відомо, на першому та другому курсах він не проводив навчальних занять зі студентами історичного факультету. Наші зустрічі переважно відбувалися в читальному залі історичного факультету (тоді він був завжди вшент заповнений читачами до 21 і навіть 22 години вечора; тоді в нас виникало питання, чому це М. Кукурудзяк чи не кожного дня працює над великою кількістю літератури – він же й так все знає), на різних факультетських зібраннях і заходах, під час сільськогосподарських робіт й, цілком зрозуміло, через старшокурсників. Саме від них ми дізнались про його неодмінну принциповість, адже в професора Леоніда Антоновича було набагато легше скласти залік чи екзамен, ніж у його молодшого колеги. Проте точно всі знали, що викладач знання студентів оцінює виключно об'єктивно.

На третьому курсі, коли почали вивчати нову історію Європи та Америки, наші взаємини перейшли в академічну площину. Пам'ятаю: змістовність, логічність, системність, переконливість та аргументованість кожного речення, кожного положення на лекційних заняттях старшого викладача Миколи Григоровича. Я сидів всі роки за першою партою зліва від вікна. До мене дуже близько стояла кафедра і він май-

же поруч читав лекції. Вів заняття неголосно, але так, що було чути на останніх партах, на так званий гальорці. З цього було цілком очевидно, брав не силою голосу, а вмінням забезпечити увагу слухачів своєю ерудованістю та інтелігентністю, зацікавити кожного студента новим навчальним матеріалом, його змістовним і переконливим викладом. Мало хто в аудиторії не записував такі лекції. Не раз спостерігав, як більш добросовісні студенти, занотувавши прослухане, могли спокійно потім відповідати по них на семінарських заняттях і навіть готуватись до екзамену. Ще пригадується, як майже на кожному з таких лекційних занять ми ставили лектору чимало питань й завжди отримували вичерпні відповіді. При цьому допитливим студентам не вдавалося перевести розмову поза темою лекції. Майже щоразу лектор на перерві не виходив з аудиторії, бо ж продовжував відповідати на численні питання студентів. На екзаменаційних сесіях ми переконувалися, що, маючи належні знання програмового матеріалу, Миколи Григоровича нічого боятися. Він завжди був об'єктивним. Тож і я отримав заслужене «відмінно» з підписом М. Кукурудзяка.

Другим періодом наших ділових стосунків можна назвати роки приятельської співпраці на початку моєї викладацької та громадської роботи до призову на дворічну офіцерську службу в Збройні Сили країни. Контактувати з Миколою Григоровичем доводилося доволі часто. Згадуючи 1978–1981 рр., можу сказати, що я продовжував і далі бачити в Миколі Григоровичу свого вчителя, а себе відчував невимушено його учнем. Між тим, доцент щоразу демонстрував своє ставлення до мене не з позицій зверхності чи якихось зобов'язань перед ним за те, чого і чому він навчив, а винятково на приятельських засадах, які нині можна назвати гарними професійними взаєминами.

У третьому періоді наших контактів, який за часом був не дуже тривалим, наші взаємини переросли в приятельсько-дружні. Закінчивши дворічну офіцерську службу та навчання в аспірантурі й захистивши кандидатську дисертацію, я повернувся в Альма-Матер і впродовж 1985–1987 рр. працював старшим викладачем, а пізніше – одночасно і головою профспілкового комітету інституту. Пригадую, як по-дружньому і щиро вітав мене Микола Григорович із достроковим захистом кандидатської дисертації.

Коли я виконував обов'язки відповідального секретаря приймальної комісії, мені вперше довелося вирішувати чимало питань із завідувачем кафедри на організаційно-професійному рівні. Тоді переконався в тому, що доцент М. Кукурудзяк виявив себе не тільки високим професіоналом, а й палким патріотом історичного факультету і вишу загалом. Адже жодних

неупередженостей, труднощів в оцінюванні знань абітурієнтів з його боку не було, а всі необхідні документи були оформлені дуже ретельно, грамотно та відповідально. Очолюючи профспілку інституту, я також систематично відчував дружнє плече старшого колеги. Наприклад, була важливою і доречною його підтримка кількох моїх ініціатив щодо забезпечення викладачів і співробітників продуктами харчування й особливо вирішення питання про виділення дачних ділянок.

Дуже цікавою, як на мене, сторінкою в наших взаєминах був період моєї роботи у відділі науки Хмельницького обкому партії. Коли мене агітували, а потім і «по-партійному» промовляли переїхати на роботу в Хмельницький, одного разу я наважився звернутися за порадою до свого вчителя і колеги. Від почутої інформації М. Кукурудзяк, як виявилось, не був у захопленні. Однак з порадою вчинив по-філософськи. Після невеликих роздумів він зауважив, що вибору в мене немає, тобто що треба їхати в обласний центр, але, що не треба боятися нової роботи, бо це буде дуже важливий і цінний особистий досвід. Так воно і сталося.

Власне, незабаром мені випала нагода виявляти свою начальницьку позицію до свого вчителя і наставника. Вже працюючи в обласному центрі, я у складі комісії мав перевіряти роботу з патріотичного та інтернаціонального виховання в інституті для розгляду на засіданні секретаріату обкому Компартії України. Голова комісії – тодішній секретар обкому з ідеологічних питань В. Купратий чи не навмисне направив мене перевіряти діяльність ректора А. Копилова, декана історичного факультету Л. Баженова, завідувача кафедри М. Кукурудзяка, заступника декана О. Завальнюка та інших викладачів. Не потрібно пояснювати, що тоді від членів комісії вимагалось знайти якомога більше помилок і недоліків для так званого критичного аналізу їхньої роботи. Для мене це було чи не найважчим випробовуванням. Але іншого вибору не було. Довелось перевіряти і, як тоді в кулуарах говорили – «копати», під своїх найдорожчих людей, викладачів, вчителів, колег. Щоправда, ми вибрали таку тактику. Спочатку порадилися з ректором А.О. Копиловим, потім – деканом Л.В. Баженовим і завідувачем кафедри М.Г. Кукурудзяком. Спільними зусиллями виробили лінію та систему перевірки. Вона зводилася до того, що колективу немає чого приховувати і боятись, бо завжди працювали високопрофесійно, відкрито, системно і якісно. Адже кожне навчальне заняття так чи інакше для викладачів було відкритим. Його передусім оцінювали студенти. Спершу разом із деканом історичного факультету Л. Баженовим і завідувачем кафедри М. Кукурудзя-

ком відвідали лекцію ректора А. Копилова з навчального курсу «Новітня історія країн Європи і Америки», згодом у такий же спосіб побували на лекціях в Миколи Григоровича, Лева Васильовича, Олександра Михайловича та інших науково-педагогічних працівників. Відвідані заняття, як завжди, були чудовими. Ці враження лягли в матеріали перевірки. А для мене перевірка стала важливим уроком, адже ще раз переконався у надійності свого вчителя і колеги.

Після цього в керівництві області не виникало питань щодо об'єктивності самої перевірки і результативності навчальної та виховної роботи з студентами. В Державному архіві Хмельницької області можна відшукати протокол засідання секретаріату обкому партії й переконатися в тому, що оцінка діяльності колективу інституту з патріотичного та інтернаціонального виховання майбутніх педагогів була високою. І переконатися в цьому допомогли мої вчителі, колеги, зокрема М. Кукурудзяк.

З поверненням до інституту в 1994 р. на посаду проректора з наукової роботи, наші стосунки із завідувачем кафедри всесвітньої історії набули якісно нового рівня. Особливо вони проявилися, коли ректорат взяв курс на відновлення університетського статусу. Проблема була надзвичайно складною. По-перше, необхідно було виробити власну впевненість у її позитивному вирішенні. По-друге, треба було переконати колектив, кожний підрозділ і кожного викладача та працівника персонально у важливості і необхідності цієї справи. По-третє, потрібна була готовність до серйозних перевірок всього комплексу навчальної, навчально-методичної, науково-дослідної та громадсько-виховної діяльності з боку міністерських структур. По-четверте, слід було систематично і повсякденно долати існуючі скептицизм і невіру в позитивному результаті задуманого. По-п'яте, надскладним виявилось відстоювання питання про зміну статусу інституту на університетський у багатьох владних кабінетах Києва. Проте віра в правильному виборі і цілковита підтримка в цьому питанні з боку керівників факультетів і кафедр зробили свою справу. Пригадую, перші розмови з цього доленосного питання на факультеті, передусім із деканом Л. Баженовим й завідувачами кафедр професорами І. Винокуром і М. Кукурудзяком. Вони засвідчили не лише щирі віру, оптимізм та цілковиту підтримку, а й їхню особисту готовність взяти на себе відповідальність і підставити своє надійне плече у його розв'язанні.

Потім були дві поважні експертні комісії, які тижнями перевіряли всі ділянки роботи колективу. Звісно, головний удар на себе взяли історики, філологи та математики. Результати

засвідчили найвищі оцінки, а відтак 14 із 16 спеціальностей і колектив інституту загалом були акредитовані за четвертим, найвищим рівнем. Це відкрило шлях до того, щоб поставити питання перед Міністерством освіти і науки та урядом України про перетворення інституту в державний педагогічний університет. До речі, в цей час, у 1996 р., в спеціалізованій вченій раді Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича під керівництвом професора М. Кукурудзяка успішно захистив кандидатську дисертацію перший випускник аспірантури історичного факультету Кам'янець-Подільського вишу зі спеціальності «Історія України» В. Малий. Це був дуже вдалий старт, адже за час функціонування аспірантури лише на кафедрі історії України захистили свої дисертації більше 30 її випускників. У числі авторитетних професорів, які закладали надійну базу під цю важливу ділянку роботи чільне місце посідав М. Кукурудзяк. Своїми конкретними справами вони наближали доленосний момент, а з ним утвердження довгоочікуваної історичної справедливості наприкінці червня 1997 р., коли на базі Кам'янець-Подільського педагогічного інституту постановою Кабінету Міністрів України було створено Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. На жаль, наступні інституційні зміни статусу університету в 2003 та 2008 рр. вже відбулись без Миколи Григоровича.

У мой пам'яті і пам'яті науково-педагогічних працівників факультету та Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, якому цьогоріч виповнюється 100 років, назавжди залишиться дорога і близька людина, високий професіонал, чудовий вчитель і наставник студентської молоді, надійний колега, люблячий сім'янин й турботливий батько.

Anatoliy Filinyuk

**MEMORY ABOUT THE TEACHER, WHO WAS AN EXAMPLE
OF KNOWLEDGE AND INTELLIGENCE**

The author of the article reveals his perspective of the characteristics of professional and personal qualities of the leader of the department of the worldwide (general) history of our high school M.G. Kukurudziak. His active and fruitful teaching activity, relations between him and the author of this article in various chronological periods of theirs scientific and pedagogical work are analysed.

Keywords: M.G. Kukurudziak, Department of General History, high school teacher, lecture, business relations, advice.

Отримано: 18.12.2018